

Leren is ageren **De leerwerkwijze ITP** **Piet Reckman en Rudi van Roon** **Baarn, 1983**

De auteurs van dit op sociale scholen gerichte boek, zijn twee sympathieke en o.m. door hun publikaties in kringen van welzijns- en vormingswerkers bekende mensen. Dit boek is een nogal persoonlijk bekeken voorstelling van een manier van onderwijzen en leren die ze toepassen in 'hun' Sociale Akademie De Horst. Die methode krijgt de uitdagend-pretentieuze benaming 'integratie theorie-praktijk' (ITP) mee. Zowel in de theoretische inspiratiemomenten als in de praktische uitwerking wordt de methode gepresenteerd. De lezer ontmoet zeer persoonlijk aan elkaar geknoopte lijnen van leerervaringen, verwerkingen van allerlei politieke en sociale gebeurtenissen, disparate voorstellingen van auteurs als Freire en Gramsci. Het geheel doet vooral om zijn enigszins idealistisch optimisme sympathiek aan. Het boek vertrekt van een humanistisch-personalistisch geïnspireerde visie op leren en tracht dit te combineren met de als koud en hard aangevoelde 'waarheden' van recent marxistische theorieën. De doelstelling van Reckman en Van Roon in hun onderwijs is de oude tegenstelling van vormingswerkers tussen theorie (marxisme) en praktijk (de ervaringen) te verzoenen.

Als zodanig stelt het onderwijsmodel nuchter bekeken niet zoveel voor. Elementen uit Freire, het exemplarisch leren, en pedagogische implicaties van Gramsci's visie op maatschappelijke ideologieproductie worden vermengd tot een poging om mensen op een niet-autoritaire manier over deze wereld te laten leren. De theoretische inspiratie noemen de auteurs expliciet en uitdagend eclecticistisch. Uit allerlei theorieën en auteurs wordt fragmentarisch datgene gehaald wat op een bepaald moment in het verhaal lijkt te passen. Het boek is dan ook geschreven als een dergelijke leerervaring: allerlei ervaringen en bedenkingen wisselen af met losse stukjes besprekingen van auteurs of politieke commentaren.

Eigenlijk kan en mag men dit boek niet nuchter-rationeel beoordelen. De inhoud zelf is immers weinig origineel — men leze beter Freire en Gramsci zelf — en soms storend oppervlakkig. De waarde van het boek ligt meer in de manier waarop de lezer wordt meegenomen, bewerkt en gemotiveerd. Als zodanig zullen waarschijnlijk heel wat mensen aan dit boek veel hebben.

Dirk Van Damme

Geschiedenis, psychologie, mentaliteit

Negen discussiebijdragen, samengesteld door M. Damen e.a.

Uitgeverij Skript, 1982

De laatste jaren valt er in de geschiedeniswetenschap en de sociale wetenschappen in het algemeen een zekere herwaardering voor de psychologie te constateren. Themata als emoties, seksualiteit, mythen, enz. en psychoanalytische verklaringsfactoren als de verdringing, kinderlijke blokkering, agressie, enz. krijgen in sommige vormen van historisch onderzoek meer belang. In de Verenigde Staten is er de toch al enkele jaren actieve 'Psychohistory'-groep die met een eigen tijdschrift en origineel onderzoek psychologische en psychoanalytische verklaringen tracht te vinden voor historische ontwikkelingen. In Frankrijk heeft een meer algemene vorm van 'mentaliteitsgeschiedenis' vaste voet verworven in het wetenschappelijk geschiedenisbedrijf. De 'mentalité' krijgt er als bijzonder aspect van het culturele een eigen werkzaamheid in de geschiedenis toebedeeld, die voorheen moeilijk plaatsbare fenomenen pretendeert te kunnen verklaren. Tenslotte grijpt men ook in bredere kringen van de sociale geschiedenis voor hedendaags sterk modieuze onderwerpen als volkscultuur of gezin meer en meer naar psychologische categorieën. Samenhangend daarmee manifesteert zich in de psychologie onder invloed van enkele auteurs steeds meer aandacht voor het historische.

Als we het belangrijke werk van H.F.M. Peeters, 'Historische gedragswetenschap', buiten beschouwing laten, is er in het Nederlandse taalgebied nog niet veel op dit terrein gebeurd. Onder impuls van een aantal Amsterdamse historici werd er in maart 1982 aan deze themata een congres gewijd te Amsterdam, dat een zeer grote belangstelling kende. Deze reader bundelt de meeste van de bijdragen op dit congres.

Een aantal artikels zijn zeer interessant. Willem Frijhoff, een Tilburgs historicus die jaren in Frankrijk heeft gewerkt, geeft een zeer leesbaar en boeiende synthese van de Franse mentaliteitsgeschiedenis met verwijzing naar de maatschappelijke, wetenschappelijke en politieke achtergronden. Het beoogt geen encyclopedische volledigheid, maar een synthese waarin belangrijke hedendaagse historici

als Le Roy Ladurie, Muchembled, Chaunu, Corbin, Mandrou, enz. geplaatst kunnen worden. Themata als folklore, volksgeloof, magie, heksenvervolging blijken in de Franse historiografie tot een aparte geschiedenistak uit te groeien. Frijhoff zoekt zelf een aantal verklaringen in de psychologische sfeer voor deze evolutie, o.a. de typische positie, met bijhorende ambities en frustraties van de Franse intelligentia. Het is veruit de interessantste bijdrage.

De vier concrete studies presenteren zich enigszins als vingeroefeningen in de psychologische geschiedschrijving. Bij drie ervan bekroop mij voortdurend de vraag naar de relevantie ervan: Siegfried Tuiniers' artikel over de opkomst van psychofarmaca en anti-psiëchiatrie, Arthur Mitzmans psychoanalytische studie van Michelet en Flaubert en Jan Aarts' studie van Ludwig Klages.

Wellicht had ik teveel moeite met deze vorm van geschiedschrijving om de relevantie en de mogelijkheden van het analyseren van dergelijke figuren in te kunnen zien. Rölings beschrijving van de analyse van de seksuele adviezen in de Nieuw-Malthusiaanse Bond — NVSH daarentegen heeft mij zeer gebode. Röling ziet het als een specifieke beïnvloeding van het seksuele gedrag en noemt het in navolging van Elias deel van een burgerlijk beschavings-offensief. De vraag die ik mij daarbij stel is of ook de omgekeerde adviezen, die ongetwijfeld ook weer te vinden zijn, niet met evenveel recht als onderdeel van een beschavingsoffensief gezien kunnen worden. Dit soort onderzoek, dat ook in de SUN-uitgave van B. Kruithof, J. Noordman en P. De Rooy, 'Geschiedenis van opvoeding en onderwijs' aan bod komt, biedt zeker perspectieven.

Sympathiek bij Röling is zijn pleidooi voor historisch onderzoek en zijn afwijzen van een theoretische positiebepaling voor deze vormen van psychologische geschiedschrijving. Dit is zeer welkom in een boek waarvan een aantal bijdragen juist mikken op het formuleren van een nieuw paradigma voor de geschiedeniswetenschap. De inleiding van Jan Willem Tellegen besluit dat het in eerste instantie een nieuwe methode betreft; H.F.M. Peeters ziet het

als een discipline die de wisselwerking tussen de maatschappelijke 'omgevingsfactoren' en de mens kan verklaren. Op de kaft worden de pretenties van het boek expliciet gepresenteerd: 'De nieuwe interesse voor deze verschijnselen gepaard aan een nieuwe theoretische en methodologische instelling speelt een rol in een aantal strategische debatten. Traditionele onderwerpen worden terzijde geschoven; de theorieën die tot voor kort het toneel beheersten lijken uitgespeeld. Marx is een 'backbencher' geworden. Het voetlicht valt nu op mensen als Freud, Elias en Foucault.' Het zou stom zijn zich door een dergelijke pretentieuze en uitdagende voorstelling te laten verleiden tot een weinig vruchtbare verdediging van 'traditionele' historische modellen, zoals het

marxistische. Op dit moment ben ik er geenszins van overtuigd dat de hier gepresenteerde benadering zich als een nieuw richtinggevend paradigma kan waarmaken. Hoe interessant en waardevol de aangehaalde referentie-auteurs zoals Elias, Foucault, Donzelot, Lasch, enz. ook zijn, de mogelijkheden om er een consistent historisch model uit te halen lijken mij zeer beperkt. Hoogstens brengen ze inderdaad voorheen verwaarloosde themata en fenomenen in het blikveld van historici en dat is op zich inderdaad welkom. Wanneer men dit boek leest doet men er goed aan de pretenties en overdreven ambities als uitingen van vroegtijdig enthousiasme te negeren; dan valt dit boek best mee.

Dirk Van Damme

Zorgen om de verzorgingsstaat

Een sociologische analyse

J. Vranken en E. Hendrickx (red.)

Acco, Amersfoort, 1984

Dit boek is een afzonderlijk gepubliceerd themanummer van het *Tijdschrift voor Sociologie*. Dit tijdschrift stelt zich tot doel jaarlijks een wetenschappelijk verantwoorde publikatie op de markt te brengen 'waarin Vlaamse sociologen materiaal aanbrenge(n) en reflecteren over actuele maatschappelijke problemen'. Dit is m.i. een zeer lovenswaardig initiatief: de totaal belachelijke bespreking in *De Morgen* van dit boek toont aan hoeveel behoefte Vlaanderen heeft aan publikaties die, zonder daaraan een bijkomende pretentie te ontnemen, toch wetenschappelijk materiaal naar voren brengen dat maatschappelijk relevant is.

De crisis van de verzorgingsstaat of 'welfare state' heeft sinds een aantal jaren tot interessant onderzoek geleid. Deze toegenomen belangstelling komt echter niet altijd voort uit één of andere vorm van maatschappelijke beweging of engagement bij sociologen. Al te veel vormt ze uitdrukking van de inschakeling van wetenschappers in het bestuderen, remediëren en legitimeren van crisisfenomenen, ongelijkheden of dysfuncties van welvaartsvoorzieningen. Regeringen trachten immers wetenschapsbedrijvigheden dienstig te maken aan een beleidsondersteunende en legitimerende vraagstelling en heel wat sociale wetenschappers zijn zich daarvan te weinig bewust. Daarnaast echter zijn er ook sociale wetenschappers die zich laten inspireren door een of andere vorm van emancipatorisch engagement en hun onderzoek functioneel trachten te maken aan de vragen en noden van arbeidersbewegingen en andere sociale bewegingen.

Beide vormen van wetenschapsbedrijf zijn in dit boek aanwezig. Een van de gevolgen daarvan is dat het politieke belang of de bredere maatschappelijke relevantie van elk stukje wetenschappelijk onderzoek niet expliciet naar voren komt. Dit aspect blijft teveel verborgen achter een scherm van wetenschappelijke deskundigheid en collegialiteit. Men kan voor deze optie begrip opbrengen maar verhelderend voor de lezer is dit niet.

Hoezeer wetenschappelijke uitspraken en argumenten inderdaad op hun interne rationaliteit

beoordeeld moeten worden, een onbelangrijk aspect is deze politieke relevantie toch niet, zeker voor een thema dat zo verstrekkende politieke implicaties heeft.

Het openingsartikel van Lammertyn, Van Trier en Hendrickx, dat in de sociologische analyses van de verzorgingsstaat een rubricering tracht te maken, besteedt juist aan de maatschappelijke positie van elke benaderingswijze paradoxaal genoeg veel aandacht. Dit artikel verheldert inderdaad veel en het is jammer dat de ontworpen taxonomie niet wordt toegepast op de andere artikelen van het boek.

Die overige artikelen, die we hier niet allemaal gaan bespreken, zijn nogal heterogeen van invalshoek en kwaliteit. Een aantal tracht via statistische analyses van sociale staatsuitgaven een zicht te geven op de sociale verdeling en effecten op het welvaartspeil in de verschillende sociale lagen. Interessant materiaal dat echter niet leidt tot duidelijke conclusies m.b.t. het functioneren van de verzorgingsstaat. En dat sociale uitgaven niet in eerste instantie degenen ten goede komen die ze het meest nodig hebben (het zgn. 'Mattheüseffect') is toch al genoegzaam bekend.

Billiet en Huysse trachten hun verzuilings-theorie op de verzorgingsstaat toe te passen en blijven daarbij nogal hangen in de gekende verklaringen. Een aantal lezenswaardige artikels tracht de relatie tussen verzorgingsstaat en arbeidersbeweging/ nieuwe sociale bewegingen te ontrafelen. Vooral dit laatste van *De Geest* is door zijn bespreking van het nog weinig bekende werk van Claus Offe over de nieuwe sociale bewegingen interessant.

Ten slotte is er een interessante poging van Lode Van Outrive Foucault's disciplineringsperspectief op de verzorgingsstaat te betrekken. Hoe oppervlakkig dit artikel ook soms aandoet, het heeft toch op de andere voor dat het geëngageerd op zoek gaat naar de maatschappelijke functies van de verzorgingsstaat.

Inhoudelijk stelt het boek mij enigszins teleur, hoezeer ik het initiatief op zich ook waardevol vind. Op grond van de beschikbare buitenlandse literatuur zou een ook politiek relevan-

te discussie over de functies, contradicties en veranderingsmogelijkheden van de verzorgingsstaat toch mogelijk geweest zijn. Menig auteur heeft de confrontatie met het thema van de crisis van de verzorgingsstaat toch uit de

weg gegaan. Vermeldenswaard is tot slot nog de uitgebreide bibliografie die geïnteresseerden een vrij volledige lijst van relevante literatuur aanbiedt.

Dirk Van Damme

Pamflet over een verborgen verleden

Links en de Vlaamse Beweging (1780-1914)

Walter Debrock

Masereelfonds, Gent, 1984

De Vlaamse kwestie (1830-1914)

Macht en onmacht van de Vlaamsgezinden

Harry Van Velthoven

UGA, Kortrijk (Heule), 1982

Twee totaal verschillende boeken over de 19de-eeuwse Vlaamse Beweging, die toch een aantal gemeenschappelijkheden hebben. Beide werken zijn immers ontstaan vanuit een ergernis of onvrede met het bestaande beeld van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging. Voor Walter Debrock is het vooral een onvrede met de visie dat de 19de-eeuwse V.B. gedragen werd door conservatieve krachten die vreemd stonden tegenover emancipatorische bewegingen van die periode. Bij Van Velthoven gaat het, minder zichtbaar weliswaar, om een onvrede met het a-politieke beeld op de V.B., als een fenomeen dat in eerste instantie vanuit haar culturele aard bestudeerd is geworden.

Walter Debrock staat bekend als een bijzonder overtuigende en beginselvaste socialist. Hij stamt uit een generatie radicale intellectuele socialisten die ook duidelijke Vlaamse sympathieën koesterden. Een generatie die op een actieve manier vrijzinnigheid, Vlaamse beweging en radicaal socialisme aan elkaar tracht te koppelen. Het 'pamflet' dat Debrock over 'links en de V.B.' schreef, moet dan ook gelezen worden als een zoektocht naar een eigen verleden, een poging om een eigen intellectueel-politieke stamboom te reconstrueren.

Debrock noemt zijn verleden een 'verborgen verleden', dat nauwelijks weer te vinden is in de handboeken of de gangbare historische kennis. Daar is inderdaad iets van aan, al kan

bezzaarlijk beweerd worden dat het recente historisch onderzoek de lijnen van progressief flamingantisme links heeft laten liggen. De auteur heeft blijkbaar de bedoeling gehad de kennismaking met zijn verleden, die hij zelf in het recente historische onderzoek — dat weer eens tot mijn ergernis noch in een noten-apparaat noch in een bibliografie vermeld wordt — heeft ontdekt, te synthetiseren en aan het publiek voor te stellen. Het boekje bevat eigenlijk niets dat niet reeds in historisch wetenschappelijk onderzoek bekend is. Informatief gezien doet het nogal 'déjà-vu' aan.

De waarde van het boekje ligt hem misschien in de boodschap van Debrock. De impliciete boodschap — want we moeten het zonder inleiding of verantwoording stellen — is dat er in de geschiedenis van de Vlaamse Beweging nog iets anders dan katholieke, conservatieve en eng-nationalistische stromingen zijn geweest; dat er steeds een relevante, en in de visie van Debrock zelfs grotendeels dominante, stroming van linkse vrijzinnige flaminganten is geweest, met vertakkingen naar progressief-liberalen en socialisten. De kwestie van de politieke aard van de 19de-eeuwse V.B. is inderdaad een beladen kwestie. Zowel katholieke als liberale historici claimen een eigen interpretatie, een soort peterschap over de flamingante geschiedenis. Beiden kunnen zich inderdaad met enig recht op de bronnen beroepen en de discussie is dan ook vaak oeverloos en weinig

vruchtbaar doordat het nu eenmaal onmogelijk is duidelijke criteria te hanteren om de ideologische aard van een beweging te bepalen. Soms dreigt het een spel te worden in een periode waarin het weer interessant wordt het verleden van de V.B. tot zijn erfdeel te kunnen rekenen.

Ook Debrock ontsnapt niet aan deze weinig vruchtbare vorm van partijdigheid, welke sympathie men ook voor zijn politieke positie moge hebben. Het boekje bestaat uit een selectie van figuren en politieke relaties, die vaak arbitrair en soms geforceerd aandoet. Kritische lezers, en historici wellicht het meest, zullen zich ergeren aan de uniformiserende kijk op een zo complex verleden als dat van de V.B. De lijn die Debrock reconstrueert is te rechtlijnig om historisch geldig te zijn.

Van fundamenteeler belang is evenwel Debrocks visie op de geschiedenis. Hij meent het belang van de V.B. als emancipatorisch fenomeen te kunnen valoriseren door alle figuren die als links te definiëren zijn in de geschiedenis van de V.B. aan elkaar te knopen. Dit is een wel erg idealistische manier van geschiedschrijving. Wil men een visie krijgen op het maatschappelijk karakter van de V.B., dan dient men in eerste instantie naar de sociale krachten te zoeken en naar de onderliggende materiële ontwikkelingen te graven die de V.B. bepaald hebben. De vergelijking met dat andere 'pamflet' over de Vlaamse kwestie, nl. Antoon Roosens 'De Vlaamse kwestie', dringt zich onvermijdelijk op en valt ondubbelzinnig in het voordeel van deze laatste uit. Roosens komt vanuit een originele en valabele analyse van de historische krachten tot een genuanceerd, zij het niet minder geëngageerde kijk op de geschiedenis van de V.B., die bovendien door haar interpretatie richtingen aanwijst voor verder historisch onderzoek.

Harry Van Velthovens boek is in eerste instantie een wetenschappelijke studie. De auteur behoort tot de groep historici die onder Els Wittes leiding aan de V.U.B. werkzaam zijn in het 'Centrum voor Interdisciplinair Onderzoek naar de Brusselse Taaltoestanden'.

De invalshoek van de studie is de machtspolitieke betekenis van de V.B., in het bijzonder in de periode 1894-1914. De auteur inspireert zich expliciet op een aantal politicologische theorieën over machtsverwerving en politieke conflicten, en poogt deze uit te werken voor wat

de V.B. betreft. Het resultaat is een leesbaar en boeiend verhaal over de politieke strijd van de flaminganten op parlementair vlak. Via een analyse van de grote conflictmomenten — het wetsvoorstel Coremans, de taalwet Segers-Franck, de vernederlandsing van de Gentse universiteit, de verkiezingen, de legerwet van 1913 en de schoolwet van 1914 — behandelt de auteur de positie van de flaminganten in de politieke partijen, de strategische en tactische problemen, de tegenstrategieën van weerstand, in-kapseling en compromis. Op dit vlak heeft de auteur zeker een waardevolle bijdrage geleverd. Een eenduidige conclusie is er niet uit te halen: het beeld dat de lezer overhoudt is er één van een ingewikkelde en vaak weinig aantrekkelijke politieke confrontatie om het behoud of het verwerven van een stukje macht. Als zodanig is deze valorisatie van het politieke aspect vanzelfsprekend belangrijk. Men krijgt een realistisch en genuanceerd beeld van de politieke mogelijkheden en vooral van de onmogelijkheden en tegenstrategieën m.b.t. de V.B. In het bijzonder de conservatieve manoeuvres van katholieke rechterzijde en episcopaat worden in hun corrupte en soms weerzinwekkende momenten blootgelegd.

Toch wordt dit politieke aspect m.i. te sterk verabsoluteerd. De breder maatschappelijke ontwikkelingen worden gedegradeerd tot een contextuele achtergrond waartegen het politieke spel zich afspeelt. Het middenklassekarakter van de V.B., het belang van de zgn. tweede industriële revolutie, de arbeidersbeweging, de ontwikkeling van het staatsapparaat, de maatschappelijke basis van de macht van de politieke krachten, de sociale politiek, . . . het wordt wel allemaal vermeld maar niet echt geïntegreerd in de verklaring. De machtspolitiek wordt iets teveel verengd tot het parlementaire spel op zich. Zo valt de machtsverwerving van de flaminganten in de sociale, culturele, educatieve sfeer uit het beeld; zo valt de strijd om een bredere politiek-ideologische hegemonie tussen de verschillende maatschappelijke krachten uit het vizier. De politicologische theorieën schieten hier als historische verklaringen toch wel wat te kort.

Beide boeken zijn a.h.w. elkaars tegendeel. Debrocks boekje is weinig origineel, niet echt af, maar wel met een boodschap en een politieke visie. Van Velthovens studie is een noodzakelijke, zeer goed gedocumenteerde analyse

die zeker door historici gewaardeerd zal worden, maar zonder een echt diepgravende conclusie. Beide hebben gemeen dat ze naar mijn

gevoel een gebrekkig beeld hebben op het maatschappelijk karakter van de V.B.

Dirk Van Damme